דין נוסף: **מַצּוֹת שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי** בירושלים, **לְדִבְרֵי רַבִּי מֵאִיר**, הסובר שממון גבוה הוא ואינו בבעלות האדם, **אֵין אָדָם יוֹצֵא בָּהֶן יְדֵי חוֹבָתוֹ בְּפֶסַח**, כטעם שיבואר להלן. **וּלְדִבְרֵי חֲכָמִים**, הסוברים שמעשר שני ממון בעלים הוא, אדם **יוֹצֵא בָּהֶן יְדֵי חוֹבָתוֹ בַּפֶּסַח**.

דין נוסף: **אֶתְרוֹג שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, לְדִבְרֵי רַבִּי מֵאִיר** שהוא ממון גבוה, **אֵין אדם יוֹצֵא בּוֹ יְדֵי חוֹבָתוֹ בְּיוֹם טוֹב** של סוכות, **וּלְדִבְרֵי חֲכָמִים**, שהוא ממון בעלים, **אָדָם יוֹצֵא בּוֹ יְדֵי חוֹבָתוֹ בְּיוֹם טוֹב**.

מקשה הגמרא על רב אסי: **מַתְקִיף לָהּ** [–הקשה] **רַב פָּפָּא, בִּשְׁלָמָא** – מובן הדבר לגבי **עִיסָּה**, מה שאינה מתחייבת בחלה אלא אם כן היא ממון בעלים, משום **דִּכְתִיב** בחלה (במדבר טו כ) 'רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם [–בצקכם] חַלָּה תָּרִימוּ תְּרוּמָה', ומשמעות לשון עריסותיכם היא דווקא עיסה **מִשֶּׁלָּכֶם**, ולכן לרבי מאיר מעשר שני פטור מחלה, שהרי ממון גבוה הוא. **וּבְאֶתְרוֹג** של מעשר שני **נַמִּי** – גם כן מובן מה שאין אדם יוצא ביום הראשון אלא בשלו, משום **דִּכְתִיב** בו (ויקרא כג מ) 'וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר', ומשמעות לשון 'לָכֶם' היא **שֶׁמִּשֶּׁלָּכֶם יְהֵא** האתרוג, ולכן לדעת רבי מאיר שמעשר שני הוא ממון גבוה, אין יוצאים באתרוג של מעשר שני.

אֶלָּא [–אבל לגבי] **מַצָּה** של מעשר שני, מדוע לדעת רבי מאיר לא יצאו בה ידי חובה, **מִי כְּתִיב** – וכי נאמר בה לשון **'מַצַּתְכֶם'**, שמחמת כן נאמר שאין אדם יוצא אלא במצה שלו.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רָבָא, וְאִיתֵּימָא** [–ויש אומרים] שאמר כן **רַב יֶימַר בַּר שָׁלְמְיָא**, הלכה זו, שמצה צריכה להיות של האדם, **אָתְיָא** [–בגלמדת] בגזירה שוה **'לֶחֶם' 'לֶחֶם'** מחיוב חלה, **כְּתִיב הָכָא** – נאמר כאן, לגבי מצה, לשון **'לֶחֶם עֹנִי'** (דברים טז ג), **וּכְתִיב הָתָם** – ונאמר שם, לגבי חלה, **'וְהָיָה בַּאֲכָלְכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ'** (במדבר טו יט), ויש ללמוד, **מָה לְהַלָּן** – כשם שלגבי חלה, אין החיוב נוהג אלא בעיסה **מִשֶּׁלָּכֶם, אַף כָּאן** במצה אין יוצאים ידי חובה אלא במצה **מִשֶּׁלָּכֶם**. וממילא לדעת רבי מאיר שמעשר שני הוא ממון גבוה, אין יוצאים בו ידי חובת אכילת מצה.

הגמרא מסייעת לדברי רב אסי מברייתא. מבררת הגמרא: **לֵימָא מְסַיְּיעָ לֵיהּ** – האם נאמר שיש סיוע לדברי רב אסי ממה ששנינו בברייתא, **עִיסָּה שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי פְּטוּרָה מִן הַחַלָּה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים**, שהיא חַייֶבֶת בחלה. הרי שחיוב מעשר שני בהפרשת חלה תלוי במחלוקת רבי מאיר וחכמים, האם מעשר שני הוא ממון גבוה או ממון בעלים.

תמהה הגמרא על לשון השאלה: וכי ניתן לומר על הוכחה זו **'לֵימָא מְסַיְּיעָ'**, בלשון שאלה, הלא דברי הברייתא ודברי רב אסי **הַיְינוּ הַדְּ** – שוים לגמרי, ומפורש בברייתא כדברי רב אסי.

מתרצת הגמרא: **הָכִי קָאָמַר** (לֵיהּ) – כך היתה כוונת האמורא שהסתפק האם הברייתא מסייעת לרב אסי, **לֵימָא מִדְּפָלְגִי בְּעִיסָּה** – האם ממה ששנינו בברייתא שנחלקו בעיסה של מעשר שני, **בָּהֲנָךְ נַמִּי פְּלִיגִי** – יש ראיה שנחלקו גם באתרוג ובמצה, ואם כן יש הוכחה מהברייתא לכל דברי רב אסי. **אוֹ דִילְמָא** – או שמא נאמר **דְּשָׁאנֵי הָתָם** – שונה הדבר שם, בחלה, **דִּכְתִיב** בה **'עֲרִיסוֹתֵיכֶם' 'תְּרֵי זִימְנֵי** – שתי פעמים, שנאמר (במדבר טו כ–כא) 'רֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם חַלָּה תָּרִימוּ תְּרוּמָה כִּתְרוּמַת גֹּרֶן כֵּן תָּרִימוּ אֹתָהּ. מֵרֵאשִׁית עֲרִסֹתֵיכֶם תִּתְּנוּ לַה' תְּרוּמָה לְדֹרֹתֵיכֶם', ומייתור זה למדנו, שצריך שתהיה החלה ממון גמור של בעליה, ואין די בכך שהיא מותרת לו באכילה, ועל כן לשיטת רבי מאיר שמעשר שני אינו ממון הבעלים, אין הוא חייב בחלה. אבל באתרוג, שנאמר בו 'לכם' פעם אחת בלבד, די בכך שנדרוש מלשון 'לכם' שלא יהא המעשר שני שאול או גזול, אך אם יש לו בו היתר אכילה, אף שאינו נקרא שלו ממש, יוצאים בו ידי חובה.

הגמרא מביאה ספק בדין מצה העשויה מחלה שהופרשה מעיסה של מעשר שני. מסתפקת הגמרא: **בָּעֵי** [–הסתפק] **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ**, לשיטת חכמים הסוברים שמעשר שני הוא ממון בעלים וחייב בחלה, **מַהוּ שֶׁיֵּצֵא אָדָם** [–כהן] **יְדֵי חוֹבָתוֹ בְּמצה העשויה מֵחַלָּה שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, בִּירוּשָׁלַיִם.** מפרשת הגמרא לדעת מי ניתן להסתפק בספק זה: **אַלִּיבָּא** [–לשיטתו] **דְּרַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי**, הסובר לעיל (לז.) שאין יוצאים ידי חובת מצה במצת מעשר שני, משום שאינו נאכל באנינות, **לֹא תֵּיבָּעֵי לָךְ** – אין להסתפק בדבר, שהלא הדברים קל וחומר, **הַשְׁתָּא** – ומה אם **בְּעיסת חוּלִּין**, והיינו בשיירי העיסה של מעשר שני, לאחר שניטלה החלה, **לֹא נָפְקִיק** – אין יוצאים ידי חובה, מחמת שאין זו מצה הנאכלת באנינות, **בְּחַלָּתוֹ** של המעשר שני, שאף היא אסורה לאונן, **מִיבַּעְיָא** – וכי צריך לומר שאין יוצאים בה ידי חובת מצה.

אלא, **כִּי תֵּיבָּעֵי לָךְ** – לשיטתו של איזה תנא יש לך להסתפק, **אַלִּיבָּא** [–לשיטתו] **דְּרַבִּי עֲקִיבָא**, הסובר שיוצאים ידי חובה במצה של מעשר שני, לדעתו יש לך להסתפק האם יוצאים ידי חובה בחלה שהופרשה ממעשר שני. והטעם לחלק ביניהם הוא, שהרי נאמר (שמות יב ב) 'בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם תֹּאכְלוּ מַצּוֹת', ודרשו חכמים (לעיל לז:) מלשון זו, שאין יוצאים ידי חובה אלא במצה שראויה להיות נאכלת בכל המושבות, ומכל מקום סובר רבי עקיבא שיוצאים ידי חובה במצה של מעשר שני, אף שאסור לאוכלה מחוץ לירושלים, והיינו משום שאם יטמא המעשר יהא ניתן לפדותו ולאוכלו מחוץ לירושלים, ומעתה יש להסתפק, האם **בְּחוּלִּין הוּא דְּנָפְקִיק** – רק בשיירי העיסה של מעשר שני, לאחר הפרשת החלה, שהיא חולין ומותרת לכל אדם, יוצא האדם ידי חובה, משום **דְּאִי מְיטַמְּאִי** – שאם יטמאו **יֵשׁ לָהֶן הֶיתֵּר** אכילה **בְּכל המוֹשָׁבוֹת**, ולכן אף קודם שנטמאו אינם מתמעטים מ'בכל מושבותיכם', **אֲבָל** החַלָּה שהופרשה ממעשר שני, **דְּאִי מְטַמְּיָא** – שגם אם תיטמא, **לֵית** [–אין] **לָהּ הֶיתֵּר** אכילה **בְּכל מוֹשָׁבוֹת**, שהרי אסור לאכול חלה טמאה, **וְלִשְׂרֵיפָה אָזְלָא** [–היא הולכת], וכשהיא טהורה מותר לאוכלה רק בירושלים, ואינה ראויה לפדיון, לפיכך **לֹא נָפְקִיק** – אין האדם יוצא בה ידי חובת אכילת מצה. **אוֹ דִילְמָא** – או שמא אף בחלה של מעשר שני יוצאים ידי חובה, שהרי מצד מעשר שני יש לה היתר בכל מושבות אם תיטמא. ואף שחלה שנטמאת צריכים לשורפה ואין לה היתר אכילה כלל, מכל מקום **אָמְרִינַן** – אנו אומרים, **הוֹאִיל וְאִילּוּ לֹא קָרֵב עָלֶיהָ שֵׁם חלה, וְאִיטַּמֵּי** – והיתה נטמאת, **אִית** – היה הדין שיש **לָהּ הֶיתֵּר** אכילה **בְּכל מוֹשָׁבוֹת**, כשאר מעשר שני, **וְנָפְקִיק** – והיה יוצא **בָּהּ** ידי חובת מצה, נמצא ששם 'מעשר שני' לבדו אינו מחשיב מצה זו כמי שאינה נאכלת בכל מושבות, ולכן **הַשְׁתָּא נַמִּי** – אף עתה, שקרא לה שם חלה, אם היא טהורה, **נָפְקִיק** – יוצא בה ידי חובת מצה, כיון שמצד שם 'חלה' לבד אין לפוסלה כשהיא טהורה, שהרי היא נאכלת בכל מושבות, וכמו ששנינו במשנה (לעיל לה.), ומצד שם 'מעשר שני' לבד גם כן אין לפוסלה, משום שאילו תיטמא תהא לה היתר בכל מושבות, ואף שכאן הצטרפו שני השמות במצה אחת, ומחמת כן אי אפשר לאוכלה בכל מושבות אם תיטמא, אין זה פוסלה.

הגמרא מביאה ביאור אחר באופן של הספק האמור: **אִיבָּא דְּאָמְרִי** – יש שאמרו שמועה זו בלשון אחרת, **הָא וַדַּאי לֹא תֵּיבָּעֵי לָךְ** – בדין זה אין לך להסתפק כלל, ובודאי יוצאים ידי חובת אכילת מצה בחלה של מעשר שני בירושלים, משום **דְּוַדַּאי אָמְרִינַן** סברא זו, **שֶׁהוֹאִיל** ואילו לא קרא לה שם חלה היה לה היתר בכל מושבות, אף עתה יוצאים בה. **כִּי תֵּיבָּעֵי לָךְ** – והאופן שבו יש לך להסתפק, הוא **בְּחַלָּה** שהופרשה מעיסת חולין, **הַלָּקוּחַ** – שנקנתה על ידי כהן **בְּכֶסֶף** של **מַעֲשֵׂר שֵׁנִי**, בירושלים, ונתפשה בה עתה קדושת מעשר שני, ובהמשך תבאר הגמרא צדדי הספק.

הגמרא מבארת בדעת מי ניתן להסתפק כן: **וְאַלִּיבָּא דְּרַבָּנָן לֹא תֵּיבָּעֵי לָךְ** – ולדעת חכמים, שדבריהם יובאו להלן, אין לך להסתפק בדבר, **כֵּיוָן דְּאָמְרִי** [–שאמרו] שאף אוכל טמא הלקוח מכסף מעשר שני **יִפְדֶּה** – ניתן לפדותו, ולדבריהם **הַיְינוּ מַעֲשֵׂר** – דין חלה זו שנקנתה בכסף מעשר שני הוא כדין מעשר שני עצמו, שיש לו היתר בכל מושבות אם יטמא, ולכן אף חלה זו נחשבת כמי שיש לה היתר בכל מושבות, אף על פי שהיא עצמה אסורה באכילה לאחר שנטמאה, אנו אומרים 'הואיל' שאילו לא היה קורא לה שם חלה היתה מותרת, וכמו שהתבאר לעיל.

המשך בעמוד קנ

בִּי תִּיבָּעֵי לָךְ – לשיטתו של איזה תנא יש לך להסתפק, **אַלִּיבָּא** [–לשיטתו] **דְּרַבִּי יְהוּדָה, דְּאָמַר** שאוכל שנקנה בכסף מעשר שני, ונטמא, **יִקָּבֵר**, כיון שאין לו פדיון, לדעתו יש לך להסתפק מה הדין בחלה זו. ולפני שתבאר הגמרא את צדדי הספק לדעת רבי יהודה, מביאה הגמרא את המשנה שבה נחלקו רבי יהודה וחכמים.

מביאה המשנה את מחלוקתם: **דְּתָנַן** במסכת מעשר שני (פ"ג מ"ח), מאכל **הַלָּקוּחַ בְּכֶסֶף מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, שֶׁנִּטְמָא,** חכמים אומרים, **יִפָּדֶה,** וחלה קדושתו על המאכל האחר שעליו חיללוהו. **וְרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, יִקָּבֵר,** לפי שמאכל הנקנה בכסף מעשר שני, אין קדושתו חזקה כקדושת המעשר עצמו, ואין בו כח להתפיס קדושה בדבר אחר, ולכן אם נטמא אין לו פדיון, וכיון שהוא אסור באכילה, דינו בקבורה.

עתה מבארת הגמרא את צדדי הספק לשיטת רבי יהודה: **מַי אָמְרִינַן** – האם אנו אומרים, **הוֹאִיל וְאִי לֹא לָקוּחַ חָיֵי** – כיון שאילו לא היה מאכל זה נקנה בכסף מעשר שני, אלא היה זה מאכל של מעשר שני עצמו, ונטמא, היה לו פדיון וממילא היה מותר לאכילה בכל המושבות, אף לקוח מכסף מעשר שני דינו כן, שהרי הטעם שלקוח אינו נפדה אינו מחמת חומרתו, אלא אדרבה, מחמת קולא שיש בו, שאין קדושתו חמורה כל כך, ואינה יכולה להיות נתפסת במאכל הנפדה בו. ואף שמדובר כאן ב'חלה', שאף אם היתה של מעשר שני עצמו לא היה לה היתר בכל מושבות, כיון שלאחר שנטמאת היא אסורה באכילה, מכל מקום הרי שייכת כאן סברת 'הואיל' שנתבארה לעיל, **וְהוֹאִיל וְאִילוּ לֹא קָרֵא עֲלֶיהָ** – על אותו מעשר שני **שֵׁם** חלה, **וְאִיטַּמֵּי** [–והיה נטמא], **יֵשׁ לוֹ הֶיתֵּר בְּמוֹשָׁבוֹת וְנִפְיֵיק בֵּיהּ** – ויוצאים בו ידי חובת מצה, **הַשְׁתָּא נַמִּי נִפְיֵיק בֵּיהּ** – אף עתה שנקרא עליו שם חלה, ואף שהוא לקוח מכסף מעשר שני, מכל מקום יוצאים בו ידי חובה. **אוֹ דִילְמָא** – או שמא נאמר, שרק **חַד הוֹאִיל אָמְרִינַן** – סברת 'הואיל' אחת אומרים כדי להחשיב את המאכל כניתן לאכילה בכל מושבות, אבל **תְּרֵי הוֹאִיל לֹא אָמְרִינַן** – אין אומרים שתי סברות של 'הואיל' באותו מאכל, כדי להחשיבו כראוי לאכילה בכל מושבות, וכיון שבאופן זה יש צורך בשתי סברות של הואיל, אין אומרים כן, ונחשב המאכל כאינו ראוי לאכילה בכל מושבות. והאופנים בהם סברת 'הואיל' מועילה להחשיב את המצה כראויה לאכילה בכל מושבות, היינו בגון חלת מעשר שני עצמה, שהואיל ואילו לא קרא עליה שם חלה היה לה היתר במושבות. וכן מצת חולין שניקחה בכסף מעשר שני, הואיל ואילו לא היה זה מאכל הנקנה במעות מעשר שני, אלא מעשר שני עצמו, היה נחשב כנאכל בכל מושבות, גם עתה יוצאים בו ידי חובה.

הגמרא פושטת ספק זה: **אָמַר רָבָא, מְסְתַּבְּרָא** – מסתבר לפשוט את הספק ולומר **שֶׁשֵּׁם 'מַעֲשֵׂר' חַד הוּא** – יש דין שזה למעשר שני עצמו ולמאכל שנקנה בכסף מעשר שני, ואין לחלק ביניהם, וכשם שיוצאים בחלת מעשר משום סברת 'הואיל', כך יוצאים בחלה הלקוחה בכסף מעשר, שהרי מכח מעשר היא באה, ואין להחמיר בה יותר ממנו לענין מצה.

שנינו במשנה (לעיל לה.): **חַלַּת תּוֹדָה וּרְקִיקֵי נָזִיר וְכוּ', עשאן לעצמו** אין יוצא בהן.

שואלת הגמרא: **מַנָּא הָנֵי מִילֵּי** – מנין נלמד דין זה, שאין יוצאים ידי חובת מצה בחלות תודה ורקיקי נזיר שעשאן האדם לצורך עצמו, אף שהן שמורות מחימוץ.

משיבה הגמרא: **אָמַר רַבָּה, דְּאָמַר קְרָא** – שנאמר לגבי מצות אכילת מצה

'וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַמַּצּוֹת', ומכאן שיוצאים ידי חובת מצת מצוה של
ליל פסח דווקא בְּמַצָּה הַמְשְׁתַּמֶּרֶת מחימוץ לְשֵׁם מַצָּה של מצוה,
כלומר, שכל השמירות שמשמרים אותה שלא תחמיץ נעשו לשם
מצת מצוה של ליל פסח, יָצְתָה מצה זו, של חלות תודה ורקיקי
נזיר, שֶׁאֵין מְשְׁתַּמֶּרֶת – שלא עשו בה כל השמירות מחימוץ לְשֵׁם
מַצָּה של פסח, אֶלָּא לְשׁוּם [–לשם] מצה של זֶבַח תודה ושלמי נזיר,
ועל כן אין יוצאים בה ידי חובה.

הגמרא מביאה טעם נוסף בפסול זה: רַב יוֹסֵף אָמַר, אמנם סברתו
של רבה נכונה, שמצה שלא נאפתה לשם מצת מצוה פסולה, אבל
גם אם אפה מצה זו לשם שני דברים, לשם פסח ולשם זבח, גם כן
אין יוצאים בה ידי חובת אכילת מצה בפסח, כיון דְּאָמַר קְרָא (שם
יב טו) 'שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת תֹּאכֵלוּ', ללמד שיוצאים ידי חובה רק
בְּמַצָּה הַנֶּאֱכֶלֶת לְשִׁבְעַת יָמִים של פסח, כלומר, שנאפתה על דעת
שתהיה מותרת באכילה כל שבעת ימי הפסח, יָצְתָה מצה זו,
שאפאה גם לשם חלות תודה או רקיקי נזיר, שֶׁאֵינָהּ נֶאֱכֶלֶת לְכל
שִׁבְעַת יָמִים – שלא אפאה על דעת שתהיה מותרת באכילה שבעה
ימים, אֶלָּא על דעת שתהיה מותרת באכילה רק לְיוֹם וְלַיְלָה, כדין
קרבן התודה ואיל הנזיר עצמם, שנאכלים רק ביום הקרבתם
ובלילה שלאחריו, ולאחר מכן הם נפסלים משום נותר, וכיון שכן
אף שנתכוין באפיית המצות גם לשם מצת מצוה של פסח, כיון
שלא נתכוין שיהיו גם לשם אכילה של שבעת ימים, אין יוצאים
בהם ידי חובת מצות מצה.

הגמרא מסייעת מברייתות שונות לדברי רבה ולדברי רב יוסף:
תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ – שנינו בברייתא כשיטתו דְּרַבָּה, וְתַנְיָא כְּוָותֵיהּ –
ושנינו בברייתא אחרת, כשיטתו דְּרַב יוֹסֵף. מפרשת הגמרא: תַּנְיָא
כְּוָותֵיהּ דְּרַבָּה, יָכוֹל הַיית לומר שֶׁיֵּצֵא אדם יְדֵי חוֹבָתוֹ בליל פסח
בְּמצה של חַלּוֹת תּוֹדָה וּרְקִיקֵי נָזִיר, תַּלְמוּד לוֹמַר – מלמדנו הכתוב
(שם יב יז) 'וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַמַּצּוֹת', שרק מַצָּה הַמְשְׁתַּמֶּרֶת לְשֵׁם מַצָּה
יוצאים בה ידי חובה, יָצְתָה מצה זו, שֶׁאֵינָהּ מְשְׁתַּמֶּרֶת לְשֵׁם מַצָּה,
אֶלָּא לְשׁוּם [–לשם] זֶבַח.

ממשיכה הגמרא ומפרשת: וְתַנְיָא כְּוָותֵיהּ – שנינו בברייתא אחרת
כשיטתו דְּרַב יוֹסֵף, יָכוֹל הַיית לומר שֶׁיֵּצֵא אָדָם יְדֵי חוֹבָתוֹ בְּחַלּוֹת
תּוֹדָה וּרְקִיקֵי נָזִיר, תַּלְמוּד לוֹמַר (שם יב טו) 'שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת תֹּאכֵלוּ',
ללמדך שרק מַצָּה הַנֶּאֱכֶלֶת לְכל שִׁבְעָה ימי הפסח יוצאים בה, יָצְתָה
מצה זו, שֶׁאֵינָהּ נֶאֱכֶלֶת לְשִׁבְעָה ימים, אֶלָּא לְיוֹם וָלַיְלָה בלבד, ולכן
אף אם לא נשחט הזבח ומותרות המצות באכילה כל שבעה, אין
יוצאים בה ידי חובה, כיון שנאפתה לשם זבח.

הגמרא מקשה עתה מדוע יש צורך בלימוד מיוחד למעט מצות
אלו של קרבן תודה או נזיר. מקשה הגמרא: מדוע הוזקקו רבה ורב
יוסף ללמוד דין זה מדרשה מיוחדת, וְתִיפּוֹק לֵיהּ – והרי ניתן
להוציא וללמוד דין זה מִמה שנאמר בתורה (דברים טז ג) 'לֶחֶם עוֹנִי',
וכמו שדרש רבי יוסי הגלילי לעיל (לו.), שאין יוצאים ידי חובת
מצה אלא באכילת מִי – מין מצה שֶׁנֶּאֱכָל בַּאֲנִינוּת – באבילות יום
הראשון על אחד משבעת הקרובים, שהיא מן התורה, יָצָא מין
מצות זֶה, של קרבן תודה או רקיקי נזיר, שֶׁאֵינוֹ נֶאֱכָל – שאסור
לאוכלו בַּאֲנִינוּת אֶלָּא רק בְּשִׂמְחָה, כדין כל הקדשים, ולכן אין
יוצאים ידי חובת מצה באכילת מצות אלו, ומדוע הוזקקנו ללמוד
דין זה מדרשות אחרות.

מתרצת הגמרא: סָבַר לָהּ – אמוראים אלו סוברים כְּרַבִּי עֲקִיבָא
(שם), דְּאָמַר שאין לדרוש את הפסוק כרבי יוסי הגלילי, כאילו נאמר
'לחם אוני', שהרי בפסוק 'עֳנִי' כְּתִיב, בלא וא"ו, ויש לדורשו
במשמעותו הפשוטה, דהיינו עניות, ללמד שאין יוצאים ידי חובה
ב'מצה עשירה'.

הגמרא מוסיפה להקשות, מדוע לא למדנו דין זה ממקום אחר.
מקשה הגמרא: אם אכן סוברים אמוראים אלו כרבי עקיבא,
הדורש מהפסוק 'לחם עני' שאין יוצאים ידי חובה במצה עשירה,
כלומר במצה שנילושה בשמן או במי פירות, מדוע הוזקקו לדרוש
מפסוקים אחרים שאין יוצאים ידי חובה בחלות תודה ורקיקי נזיר,
וְתִיפּוֹק לֵיהּ – והרי אפשר להוציא וללמוד דין זה מדרשתו של רבי
עקיבא עצמו, והיינו משום דַּהֲוָה לֵיהּ – שהרי זו מַצָּה עֲשִׁירָה, כיון
שמצות אלו אינן נאפות במים לבד, אלא הן נבללות בשמן,
שנאמר בקרבן תודה (ויקרא ז יב) 'חַלּוֹת מַצּוֹת בְּלוּלֹת בַּשָּׁמֶן וּרְקִיקֵי
מַצּוֹת מְשֻׁחִים בַּשָּׁמֶן', ובקרבן נזיר (במדבר ו טו) 'וְסַל מַצּוֹת סֹלֶת חַלֹּת
בְּלוּלֹת בַּשָּׁמֶן וּרְקִיקֵי מַצּוֹת מְשֻׁחִים בַּשָּׁמֶן', ומטעם זה יש לפסול
מצות אלו למצות מצוה של פסח.

מתרצת הגמרא: אָמַר שְׁמוּאֵל בַּר רַב יִצְחָק, מידת השמן שמערבים
בחלות התודה ורקיקי הנזיר, רִבְעִית הלוג בלבד הִיא, וּמִתְחַלֶּקֶת
הִיא לְכַמָּה חַלּוֹת, ובשיעור שמן מועט שכזה אין החלות נחשבות
למצה עשירה, ולכן הוזקקו הברייתות והאמוראים ללמוד את
הפסול של חלות תודה ורקיקי נזיר מדרשות אחרות.

מוסיפה הגמרא ומקשה: וְתִיפּוֹק לֵיהּ – והרי ניתן להוציא וללמוד
דין זה, שאין יוצאים בחלות תודה ורקיקי נזיר, משום דְּמצות אלו
אֵינָן נֶאֱכָלוֹת כָּכָל מוֹשָׁבוֹתֵיכֶם, אלא בירושלים בלבד, ודרשו לעיל (לו.)
ממה שנאמר במצות אכילת מצה (שמות יב כ) 'בְּכל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם
תֹּאכְלוּ מַצּוֹת', ללמד שיוצאים ידי חובה רק במצה שראויה
להיאכל בכל המושבות, ולא בירושלים בלבד.

מתרצת הגמרא: אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, זֹאת אוֹמֶרֶת – ממה שלא מיעטנו
מצות אלו מ'בכל מושבותיכם', יש להביא ראיה שחַלּוֹת תּוֹדָה
וּרְקִיקֵי נָזִיר היו מובאים וְנֶאֱכָלִין בזמן שעמד המזבח בְּנוֹב וְגִבְעוֹן,
ומקום אכילתם היה בכל ארץ ישראל, ונמצא שהם נאכלים 'בכל
מושבות'. וזהו שלא כדברי רבי שמעון הסובר (מגילה טז) שבזמן
שהיה המשכן בנוב ובגבעון הקריבו בו רק קרבנות חובה שיש להם
זמן קבוע, ולא קרבנות תודה ונזיר וכיוצא באלו, שהם קרבנות
נדבה, אלא סוברות הברייתות שאף קרבנות נדבה היו קרבים שם,
והטעם שאין יוצאים בהם ידי חובת מצה בפסח הוא מדרשות
אחרות, ולא משום 'בכל מושבותיכם'.

הברייתא שלפנינו מביאה את מקור ההלכה שנאמרה במשנתנו
בדין חלות תודה ורקיקי נזיר: תַּנְיָא בברייתא, אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, שָׁאַלְתִּי אֶת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, מַהוּ שֶׁיֵּצֵא אָדָם – האם יוצא אדם ידי
חובת אכילת מצה בְּחַלּוֹת תּוֹדָה וּרְקִיקֵי נָזִיר, וְאָמַר לִי, לֹא שָׁמַעְתִּי
את ההלכה בנידון זה. ממשיך רבי אילעאי ואומר, בָּאתִי וְשָׁאַלְתִּי
לִפְנֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ שאלה זו, וְאָמַר לִי, חֲרֵי אָמְרוּ חכמים, חַלּוֹת תּוֹדָה
וּרְקִיקֵי נָזִיר שֶׁעָשָׂאן האדם לְצורך קרבן של עַצְמוֹ, אֵין אָדָם יוֹצֵא
בָּהֶן ידי חובתו, ואם עשאן כדי לְמכּוֹר אותן בַּשּׁוּק לבני אדם
אחרים, הַחייבים בהבאתם, הרי הוא יוֹצֵא בָּהֶן ידי חובתו. מסיים
רבי אילעאי ואומר, כְּשֶׁבָּאתִי וְהִרְצִיתִי – וסידרתי את הַדְּבָרִים הללו
ששמעתי מרבי יהושע לִפְנֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, אָמַר לִי, בְּרִית – שבועה,
הֵן הֵן הַדְּבָרִים שֶׁנֶּאֶמְרוּ לוֹ לְמשֶׁה בְּסִינַי.

הגמרא מביאה לשון אחר בתשובתו של רבי אליעזר: אִיבָּא דְּאָמְרִי
– יש אומרים, שכך אמר לו רבי אליעזר לרבי אילעאי, לאחר
ששמע את תשובתו של רבי יהושע, בתמיהה, בְּרִית, וכי הֵן הֵן
הַדְּבָרִים שֶׁנֶּאֶמְרוּ לוֹ לְמשֶׁה בְּסִינַי – וכי דין זה הוא 'הלכה למשה
מסיני', וְלֹא טַעֲמָא בָּעֲיָא – ואינה צריכה טעם, הלא אין סברא
לחלק בין עשאן לעצמו לבין עשאן למכור בשוק.

הגמרא מבררת את הטעם של דין זה. שואלת הגמרא: וְטַעֲמָא מַאי
– מהו באמת טעמו של חילוק זה, שאם עשאן לעצמו אינו יוצא
בהן ידי חובתו בפסח, ואם עשאן למוכרן בשוק יוצא בהן ידי
חובה.

משיבה הגמרא: אָמַר רַבָּה, כֹּל שעשה אותן כדי לְמוכרן בשׁוּק,
הרי מתחילת עשייתן אֵימֻלּוֹכֵי מֵימְלַךְ – נמלך הוא בדעתו וְאָמַר,
אִי מְזַדְּבַן, מְזַדְּבַן – אם אצליח למוכרן, אמכור אותן, וְאִי לֹא מְזַדְּבַן
אֵיפּוֹךְ בְּהוּ אֲנָא – ואם לא אצליח למוכרן, אצא בהן אני ידי חובת
מצה, ונמצא שעשאן לשם מצת מצוה. מה שאין כן במי שמחויב
חלות תודה ורקיקי נזיר, ועשאן לשם חובתו זו, אינו עושה אותן
לשם מצת מצוה אלא לשם קרבנו, ולכן אין יוצאים בהן ידי
חובה.